ARTYKUŁY TEMATYCZNE
THEMATIC ARTICLES

EDUKACJA ELEMENTARNA W TEORII I PRAKTYCE Vol. 18, 2023, No. 4(71)
e-ISSN 2353-7787
DOI: 10.35765/eetp.2023.1871.10

Nadesłano: 14.02.2023 | Zaakceptowano: 15.05.2023

Joanna Antosik
orcid.org/0000-0002-5124-8490
e-mail: jantosik@aps.edu.pl
Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, Polska

Problemy rodzinne zobrazowane we współczesnych bajkach animowanych

Problems of the Family Depicted in Contemporary Animated Movies

KEYWORDS

family, family problems, family changes, animated fairy tales, animated movies

ABSTRACT

For years, animated fairy tales have allowed children to experience extraordinary adventures with their favourite characters. They shape a worldview, making it possible for children to identify with characters who, like them, experience happy and difficult moments. The fairy tales do not shy away from depicting the difficulties of everyday life, especially those arising within the fundamental social group that is the family. This article presents the results of a study that aimed to identify and characterise family problems depicted in contemporary animated fairy tales. The research was conducted by means of a collective study of individual cases using the technique of document analysis. A detailed analysis of 20 animated fairy tales reveals a family space entangled in a variety of difficulties that result, among other things, from inadequate communication between family members. Parents portrayed in animated works are struggling with professional problems and also make many upbringing mistakes of being overprotective and demanding of their child. The lack of acceptance of the young person, his or her passions and dreams, generates frequent conflict situations in families. Family problems portrayed in fairy tales for the youngest largely reflect the everyday life of modern families. The difficulties are presented in a simplified manner, adapted to the capabilities of young viewers, who, in the course of the plot, have the opportunity to identify with the characters experiencing the same problems.

SŁOWA KLUCZE

rodzina, problemy rodzinne, przemiany rodziny, bajki animowane, film animowany

ABSTRAKT

Bajki animowane od lat pozwalają przeżywać najmłodszym niezwykłe przygody ze swoimi ulubionymi bohaterami. Kształtują światopogląd, pozwalając dzieciom utożsamiać się z postaciami, które tak jak one doświadczają zarówno radosnych, jak i trudnych wydarzeń. Bajki nie unikają przedstawiania trudności życia codziennego, zwłaszcza pojawiających się w obrębie fundamentalnej grupy społecznej, jaką jest rodzina. Niniejszy artykuł prezentuje wyniki badań, których celem było rozpoznanie i scharakteryzowanie problemów rodzinnych obrazowanych we współczesnych bajkach animowanych. Zastosowano metodę zbiorowego studium indywidualnych przypadków przy wykorzystaniu techniki analizy dokumentów. Szczegółowa analiza 20 bajek animowanych ukazuje przestrzeń rodzinną uwikłaną w różnorodne trudności, które wynikają między innymi z nieprawidłowej komunikacji między członkami rodziny. Rodzice obrazowani w bajkach animowanych borykają się z problemami zawodowymi, a także popełniają wiele błędów wychowawczych, polegających na nadmiernym chronieniu dziecka i przesadnych wymaganiach mu stawianych. Brak akceptacji młodego człowieka, jego pasji, marzeń generuje częste występowanie sytuacji konfliktowych w rodzinach. Problemy rodzinne ukazywane w bajkach animowanych dla najmłodszych w znaczącym stopniu odzwierciedlają życiową codzienność współczesnych rodzin. Trudności prezentowane są w sposób uproszczony, dostosowany do możliwości młodych odbiorców, którzy w trakcie toczącej się akcji mają możliwość identyfikacji z bohaterami przeżywającymi podobne problemy.

Wprowadzenie

Rodzina jest najważniejszym środowiskiem wychowawczym i socjalizacyjnym, w którym młody człowiek nie tylko wzrasta, nabywa kompetencji niezbędnych w dorosłym życiu, a także uczy się zasad funkcjonowania w świecie społecznym. Rodzice jako pierwsi wychowawcy stosują różnorodne formy, metody w wychowaniu i pomocy swojemu dziecku, w wyniku których następuje kreowanie się tożsamości podczas wypełniania określonych zadań i odgrywania swoich indywidualnych ról społecznych (por. Adamski, 2002; Cęcelek, 2005; Bajkowski, 2018).

Obserwuje się jednakże znaczący wzrost trudności, z jakimi musi mierzyć się w swojej codzienności współczesna rodzina. Różnorodność problemów doświadczanych przez tę podstawową grupę społeczną związana jest między innymi z naturalnymi konsekwencjami oddziaływania zewnętrznych czynników, jak choćby niepewność na płaszczyźnie gospodarczo-społecznej. Rodziny odchodzą od niegdyś powszechnie obowiązujących tradycji, przestając pełnić swoje podstawowe funkcje, zmieniają

odgrywany układ ról, w wyniku czego często tracą autorytet wśród najmłodszych (Szluz, 2017, s. 7; Kulczycki, 2017, s. 11).

Współczesny świat przesycony jest wpływem szeroko pojętych mass mediów, które oddziałują na człowieka z każdej strony. Rodzice zaabsorbowani własnymi obowiązkami, próbując sprostać wyzwaniom, jakie stawia przed nimi konsumpcjonistyczny świat, traktują często środki masowego przekazu jak „elektroniczną nianię" (Stawecka, 2017, s. 208). Jednym ze środków wychowania stosowanym w ramach różnych metod wychowawczych są bajki, umożliwiające w przypadku młodego pokolenia poznawanie świata, w którym bohaterzy stanowią inspirację, a nawet autorytet. Bajki jako krótkie opowieści, historie abstrakcyjne pokazują wykreowane postacie, obiekty, które poddawane są zabiegom personifikacji, antropomorfizacji. To utwory literackie, które wprowadzają dziecko w fantastyczny świat przy jednoczesnym zachowaniu odniesienia do realnego życia. W subtelny sposób przekazują wskazówki mające moralny charakter, podpowiadające, jak odróżniać dobro od zła. Uczą dzieci marzyć, snuć niezwykłe, nieszablonowe opowieści, ale także pomagają przezwyciężać swoje słabości, trudności, jak i oddalają poczucie osamotnienia w określonych sytuacjach, których doświadczają również bohaterowie ulubionych bajek (por. Ługowska, 1988; Handford i Karolak, 2007; Bajorek, 2012; Wasilewska, 2012).

Bajka animowana, nazywana również filmem animowanym bądź bajką filmową, charakteryzuje się połączeniem elementów zaczerpniętych z tradycyjnej, literackiej bajki, a także baśni jako gatunku wprowadzającego elementy magiczne, nadnaturalne, fantastyczne, przesycone symboliką postaci. W bajce animowanej wszystko może się wydarzyć, dzięki efektom audiowizualnym można mówić o nieobowiązywaniu żadnych praw natury, czasu, przestrzeni i właściwości fizycznych przedmiotów. Odbiorca wraz z bohaterem przeżywa za pośrednictwem ekranu niezwykle barwne i fascynujące przygody. Dzięki temu widać walory wychowawcze bajek, niosących w swoim przekazie pozytywny wpływ, który między innymi umożliwia podejmowanie trudnych tematów oraz interpretacji trudności występujących w najbliższym otoczeniu dziecka (por. Dyka, 1999; Marczak, 2012; Sikora, 2013; Kruk, 2015).

Celem niniejszego artykułu jest rozpoznanie i scharakteryzowanie problemów rodzinnych, jakie ukazywane są we współczesnych bajkach animowanych. Istotne wydaje się dokonanie analizy obrazu problemów rodzinnych we współczesnych bajkach animowanych, gdyż warunkują one sposób postrzegania problemów rodzinnych przez dzieci. Ponadto umożliwiają najmłodszym identyfikację z animowanymi postaciami i doświadczanymi przez nich sytuacjami trudnymi, związanymi z nimi emocjami oraz sposobem radzenia sobie z nimi. Szczegółowa analiza dwudziestu bajek animowanych skierowanych do najmłodszych pokazuje, że w znaczącym stopniu odzwierciedlają one problemy, z jakimi w swojej codzienności mierzą się współczesne rodziny.

Problemy rodzinne w literaturze przedmiotu

Przemiany w systemach rodzinnych oraz nawarstwiające się problemy związane z różnorodnymi kryzysami powstającymi na świecie łączą się i przenikają wzajemnie (Przygoda, 2017, s. 7). Aktualna sytuacja na świecie i jego nieustanne przeobrażenia uwydatniające się na każdej płaszczyźnie życiowej tworzą nowy wizerunek nie tylko jednostki, ale również grup społecznych, w których ona funkcjonuje. Różnorodność oddziaływań wpływa pozytywnie na człowieka, gdyż stwarza mu szeroki wachlarz możliwości w zakresie samorealizacji, lecz przyczynia się także do narastających trudności wynikających z zagubienia i nieumiejętności zaadaptowania się do ciągle zmieniającego się współcześnie świata i panujących w nich warunków do życia (Krawczyk-Blicharska, 2017, s. 173).

Funkcjonowanie rodziny na przestrzeni ostatniego czasu uległo dużemu przeistoczeniu w wyniku zmian w świecie społeczno-kulturowym. W konsekwencji rodzina również jest niejako zobowiązana do podążania za wartościami kultywowanymi w społeczeństwie. Powszechny konsumpcjonizm, potrzeba szeroko pojętego sukcesu na płaszczyźnie zawodowej prowadzą nie tylko do osłabienia relacji rodzinnych, ale również przyczyniają się do całościowego kryzysu instytucji rodziny. W wyniku tego dla społeczeństwa interes rodziny nie jest już tak istotny, gdyż podporządkowuje pierwotną grupę społeczną, dążąc przede wszystkim do wypełniania publicznych wymagań, które usprawnią jego funkcjonowanie (Dobrołowicz, 2017, s. 19–20).

Zmiany te przyczyniają się do kreowania nowej roli rodziców w procesie wychowawczym. Niegdyś stanowili oni autorytet będący wzorem do naśladowania w zakresie norm postępowania, jak i przekazywania uniwersalnych wartości opartych między innymi na miłości. Problemem, jaki dotyczy rodzin w tym zakresie, jest między innymi wpływ mass mediów, propagujących często niewłaściwe treści wpływające również na jakość relacji rodzinnych (Frączek, 2010, s. 55). Co więcej, środki masowego przekazu znacząco przyczyniają się do ograniczenia czasu poświęcanego sobie nawzajem, gdyż Internet oferujący alternatywny, wirtualny styl życia stał się przestrzenią do nawiązywania relacji umożliwiających wymianę własnych przeżyć. Współczesne rodziny pogrążone w nierzeczywistym świecie, borykające się z nadmiarem obowiązków, jak i presją społeczną dotyczącą rozwoju swoich kwalifikacji zawodowych, szeroko pojętej wiedzy, żyją w świecie, w którym brakuje czasu na to, co buduje relacje rodzinne (Garbulińska-Charchut, 2019, s. 23).

Obecna transformacja więzi rodzinnych ze względu na zewnętrzne i wewnętrzne czynniki wpływa niekorzystnie przede wszystkim na dziecko. Nikła intensywność kontaktów z rodzicami oddziałuje na jego poczucie osamotnienia i związane z nim przeżywanie trudności codziennego życia. Brak odpowiednich więzi emocjonalnych, nieadekwatne oczekiwania, deficyt poczucia bezpieczeństwa, wewnątrzrodzinne

kłótnie przyczyniają się nie tylko do wzmagającego się doświadczania pustki, lecz dają najmłodszym sygnał, że są niepotrzebne i nie zasługują na rodzicielską miłość (Kowalewska i in., 2013, s. 100).

Nieumiejętność prowadzenia dialogu, stosowanie nieodpowiedniej komunikacji między członkami rodziny przyczynia się do powstawania sytuacji konfliktowych. Prowadzą one do zaburzeń w relacjach rodzinnych, zranień emocjonalnych, a w konsekwencji nawet do ich rozpadu. Jednym ze źródeł konfliktów mogą być trudności rodziców w zakresie nieprawidłowych postaw i działań wobec dzieci, np. braku akceptacji, a także błędy wychowawcze – nadmierne ograniczanie, wymagania, chronienie, jak i swoboda (Krok, 2007, s. 119, 122). Zaburzone relacje z rodzicami, poczucie odrzucenia, nieakceptacji przyczyniają się do wykazywania przez dzieci postawy lękowej, niekiedy wrogiej, a to wpływa z kolei często na negatywne nastawienie wobec szkoły. Dzieciom nie zależy na osiąganiu dobrych wyników, mają obniżoną koncentrację, przejawiają obojętny stosunek do szkoły, a także nie potrafią zawierać odpowiednich relacji społecznych (Cudak, 2012, s. 35).

Różnorodność współczesnych przemian rodziny jako grupy społecznej warunkuje powstawanie rozmaitych problemów i sytuacji trudnych dla funkcjonowania człowieka. Oddziałują one na wszystkich członków rodziny, zwłaszcza na najmłodszych, którzy żyjąc w świecie przesyconym bodźcami napływającymi z każdej strony, obserwują swoją rzeczywistość nie zawsze gwarantującą poczucie bezpieczeństwa i stałości.

Metodyka badań

Przedmiotem badań, których wyniki prezentuje niniejszy artykuł, były problemy rodzinne zobrazowane we współczesnych bajkach animowanych. Główny problem badawczy zawiera się w pytaniu: Jaki jest obraz problemów rodzinnych przedstawianych we współczesnych bajkach animowanych?

Towarzyszącymi mu problemami szczegółowymi były:

1. Czy i jakie problemy rodzinne zobrazowane są we współczesnych bajkach animowanych?
2. W jaki sposób we współczesnych bajkach animowanych przedstawiane są problemy rodzinne?
3. Jakich problemów rodzinnych nie przedstawiają współczesne bajki animowane?

Celem poznania naukowego było rozpoznanie i scharakteryzowanie ukazanych we współczesnych bajkach animowanych problemów występujących w rodzinach. Badania zostały przeprowadzone przy użyciu metody zbiorowego studium indywidualnych przypadków (Stake, 2009) i techniki analizy dokumentów (Łobocki, 2006). Stworzony został autorski arkusz dyspozycji służący do analizy obrazu rodziny we

współczesnych bajkach animowanych. W jego ramach wyodrębniono pytania, przez których pryzmat rozpoznawane zostały badane problemy rodzinne.

Dobór próby badawczej ze względu na specyfikę badań polegał na połączeniu doboru celowego i losowego, tzn. wyrażał się on w wybraniu najwyżej ocenianych produkcji z kategorii „Animacja" na portalu Filmweb.pl powstałych w latach 2010–2022, w których przedstawiona została rodzina jako główny bądź poboczny temat. Podczas wyboru bajek animowanych starano się uwzględnić różnorodną typologię rodziny. Następnie spośród wyselekcjonowanych pięćdziesięciu jeden bajek animowanych zostało wylosowanych dwadzieścia, które uzyskały ocenę wyższą niż 6,0, a wyprodukowane zostały w głównej mierze przez Pixar Animation Studio, Walt Disney Pictures, DreamWorks Animation, Onyx Films, Warner Bros Animation, Universal Picture i Netflix Animation.

Bajki animowane, które zostały przeanalizowane pod kątem problemów występujących w rodzinach, to: „Jak ukraść księżyc?", „Merida Waleczna", „W głowie się nie mieści", „Mały Książę", „Zwierzogród", „Vaiana: Skarb oceanu", „Bociany", „Coco", „Dzieciak rządzi", „Iniemamocni 2", „O Yeti", „Klaus", „Naprzód", „Wyprawa na Księżyc", „Luca", „Moje magiczne Encanto", „Ron Usterka", „Smok życzeń", „Mitchellowie kontra maszyny", „To nie wypanda".

Rezultaty/wyniki badań

Bajki animowane badane pod kątem problemów rodzinnych jednoznacznie uwypuklają rozbudowaną problematykę, którą analizowano w perspektywie trzech głównych zagadnień. Pierwsze z nich dotyczyło rodzajów problemów rodzinnych zobrazowanych we współczesnych bajkach animowanych, drugie obejmowało sposób ich przedstawiania, natomiast ostatnie odnosiło się do trudności, których twórcy nie obrazują w bajkach animowanych dla najmłodszych.

W procesie badawczym posłużono się pytaniami do analizy dotyczącymi trzech kategorii problemów, które identyfikowano w badanych bajkach animowanych. Pierwszą z nich były problemy rodzinne wynikające z trudności doświadczanych przez poszczególnych członków rodziny, których występowanie w analizowanych bajkach animowanych obrazuje tabela 1. Dotyczyły one następujących kwestii: choroba członków rodziny (5 bajek), uzależnienie (9 bajek), problemy zawodowe (12 bajek), problemy szkolne (6 bajek) i problemy członków rodziny w relacjach z osobami spoza rodziny (13 bajek).

Tabela 1. Problemy rodzinne wynikające z trudności doświadczanych przez poszczególnych członków rodziny

	Choroby członków rodziny	**Uzależnienia członków rodziny**	**Problemy zawodowe**	**Problemy szkolne**	**Problemy członków rodziny w relacjach z osobami spoza rodziny**
„Jak ukraść księżyc?”		X	X		X
„Merida Waleczna”		X			X
„W głowie się nie mieści”			X	X	
„Mały Książę”		X	X		X
„Zwierzogród”			X		
„Vaiana: Skarb oceanu”	X		X		
„Bociany”		X	X		
„Coco”	X	X			X
„Dzieciak rządzi”		X	X		X
„Iniemamocni 2”		X	X		X
„O Yeti”					X
„Klaus”		X	X		X
„Naprzód”	X			X	
„Wyprawa na Księżyc”	X				X
„Luca”					X
„Moje magiczne Encanto”			X		
„Ron Usterka”	X	X	X	X	X
„Smok życzeń”			X	X	

	Choroby członków rodziny	Uzależnienia członków rodziny	Problemy zawodowe	Problemy szkolne	Problemy członków rodziny w relacjach z osobami spoza rodziny
„Mitchellowie kontra maszyny”				X	X
„To nie wypanda”				X	X

Źródło: opracowanie własne.

Współczesne bajki animowane uwypuklają przede wszystkim trudności zawodowe rodziców, które przekładają się na występowanie pozostałych problemów w rodzinie. Zaabsorbowanie pracą zarobkową naznaczone jest atrybutami uzależnienia, w wyniku których dzieci zaczynają mierzyć się z własnymi, dziecięcymi trudnościami bez wsparcia rodziców. W zakresie problemów młodych bohaterów można wyróżnić przede wszystkim problemy szkolne, a także w relacjach z rówieśnikami. Ponadto w niektórych wydarzeniach toczącej się akcji zauważyć można powierzchownie przedstawioną chorobę czy śmierć członka rodziny, z którą młody bohater próbuje się uporać w różnorodny sposób.

Kolejna analizowana kwestia dotyczyła wewnętrznych problemów rodzinnych, które rozpatrywane były przez pryzmat takich zagadnień, jak: problemy materialne (1 bajka), konflikty pomiędzy członkami rodziny (18 bajek), przemoc w rodzinie (12 bajek), brak czasu na wzajemne relacje i wspólne spędzanie czasu (12 bajek). Występowanie problemów w poszczególnych bajkach animowanych przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Wewnętrzne problemy rodzinne

	Problemy materialne	Konflikty pomiędzy członkami rodziny	Przemoc w rodzinie	Brak czasu na wzajemne relacje i wspólne spędzanie czasu
„Jak ukraść Księżyc?”		X	X	X
„Merida Waleczna”		X	X	X
„W głowie się nie mieści”		X		X
„Mały Książę”		X	X	X

	Problemy materialne	**Konflikty pomiędzy członkami rodziny**	**Przemoc w rodzinie**	**Brak czasu na wzajemne relacje i wspólne spędzanie czasu**
„Zwierzogród”				
„Vaiana: Skarb oceanu”		X	X	
„Bociany”			X	X
„Coco”		X	X	
„Dzieciak rządzi”		X	X	X
„Iniemamocni 2”		X		X
„O Yeti”		X		X
„Klaus”		X	X	X
„Naprzód”		X		
„Wyprawa na księżyc”		X		
„Luca”		X	X	
„Moje magiczne Encanto”		X	X	
„Ron Usterka”		X		X
„Smok życzeń”	X	X		X
„Mitchellowie kontra maszyny”		X	X	X
„To nie wypanda”		X	X	

Źródło: opracowanie własne

Powyższe zagadnienia są przedstawione w bajkach animowanych w sposób zróżnicowany, choć wiele z nich ma podobny charakter do problemów występujących w rzeczywistych rodzinach. Problemy rodzinne obrazowane we współczesnych bajkach animowanych dotyczą głównie konfliktów między dzieckiem a rodzicem/rodzicami i brakiem czasu na wzajemne relacje. W wielu przypadkach wypływa to bezpośrednio z nadmiaru obowiązków zawodowych rodziców, którzy zapominają o własnym dziecku i jego hierarchii potrzeb. Pojawia się również przemoc psychiczna, werbalna, a także elementy zaniedbywania emocjonalnego. Szczegółowe omówienie występujących w zakresie tej kategorii problemów zostanie przedstawione w dalszej części artykułu.

Ostatnim rodzajem problemów, które zostały przeanalizowane we współczesnych bajkach animowanych, są kłopoty wychowawcze występujące w rodzinach. Kategoria tych problemów jest obszerna i najczęściej pojawia się we współczesnych bajkach animowanych dla dzieci. Obejmuje ona pięć głównych problemów.

Pierwszym z nich są niewłaściwe postawy rodziców względem dzieci (18 bajek), które najczęściej przybierają postać braku akceptacji, nadmiernych wymagań i próby przesadnego chronienia dziecka. Kolejnym są błędy wychowawcze (20 bajek), w których rodzice najczęściej ograniczają dziecko, stosując przy tym niewłaściwy styl wychowania, ignorując często jego realne potrzeby i trudności. Trzecim jest instrumentalne traktowanie dziecka (9 bajek), które jest drogą do zaspokajania potrzeb członków rodziny – w głównej mierze rodziców. Przedostatni jest związany z rodzicami stanowiącymi niewłaściwy wzorzec wychowawczy (12 bajek) poprzez propagowanie np. nieodpowiednich wartości. Ostatnim, niewystępującym w bajkach animowanych problemem, były dysfunkcjonalne zachowania dziecka i brak kompetencji rodziców w zakresie reagowania na nie. Występowanie problemów w poszczególnych bajkach animowanych przedstawia poniższa tabela 3.

Tabela 3. Problemy wychowawcze w rodzinie

	Niewłaściwe postawy rodziców względem dzieci	**Błędy wychowawcze**	**Instrumentalne traktowanie dziecka**	**Rodzice – niewłaściwy wzorzec wychowawczy**	**Dysfunkcjonalne zachowania dziecka**
„Jak ukraść Księżyc?”	X	X	X	X	
„Merida Waleczna”	X	X	X	X	
„W głowie się nie mieści”		X			
„Mały Książę”	X	X	X	X	
„Zwierzogród”	X	X	X		
„Vaiana: Skarb oceanu”	X	X	X	X	
„Bociany”	X	X		X	
„Coco”	X	X	X	X	
„Dzieciak rządzi”		X		X	

„Iniemamocni 2”	X	X			
„O Yeti”	X	X			
„Klaus”	X	X	X	X	
„Naprzód”	X	X			
„Wyprawa na księżyc”	X	X			
„Luca”	X	X	X	X	
„Moje magiczne Encanto”	X	X		X	
„Ron Usterka”	X	X			
„Smok życzeń”	X	X			
„Mitchellowie kontra maszyny”	X	X		X	
„To nie wypanda”	X	X	X	X	

Źródło: opracowanie własne

Kolejne pytanie badawcze dotyczyło sposobu przedstawiania problemów rodzinnych we współczesnych bajkach animowanych. Warto rozpocząć od tego, że bajka animowana w swoim kolorowym, często przejaskrawionym obrazie pokazuje w krótkim czasie różnorodne wątki, które zarówno bawią, jak i wzruszają nie tylko najmłodszych odbiorców. Widzowie mogą odnaleźć w nich świat pełen fantastycznych postaci przeżywających niesamowite przygody przeplatające się z wątkami codziennego, realnego życia, w którym każdy może odnaleźć siebie. W bajkach animowanych nie brakuje momentów radosnych, wzniosłych, jak i tych, które naznaczone są trudnościami i cierpieniem poszczególnych bohaterów. Co najważniejsze, to właśnie problemy rodzinne rozpoczynają scenariusz bajki animowanej, stanowiąc wątek, wokół którego budowana jest jej cała fabuła.

Poznajemy młodego bohatera, który postawiony przed konkretnym problemem wypływającym najczęściej ze strony rodziny stara się za pomocą wewnętrznych zasobów uporać się z nim samodzielnie. W 20 analizowanych bajkach animowanych można zauważyć dwa główne schematy działania, które stosują dziecięce postacie animowane. Niezależnie od głównego problemu, jaki pojawia się na początku bajki, młody człowiek podejmuje próbę naprawy rodziny – ponownego jej połączenia/zespolenia. Taka sytuacja widoczna jest już na samym początku 9 z 20 analizowanych bajek. W 11 pozostałych dziecko stosuje nieco inną strategię – próbuje odciąć się od rodziny, uciekając często między innymi w pasję, obowiązki, samotność, relacje rówieśnicze, a następnie w wyniku doświadczenia niesamowitej przygody zaczyna dostrzegać wartość swojej nieidealnej rodziny. Warto zaznaczyć, że niezależnie od strategii postępowania nieletni bohater czuje powinność, by być niejako „spoiwem" dla nieszczęśliwej, często nieprawidłowo funkcjonującej rodziny, która mierzy się z różnorodnymi problemami, naprawić ją.

W każdej z 20 analizowanych bajek można odnaleźć elementy codziennego życia każdego człowieka. Problemem w nich dominującym są trudności zawodowe rodziców. Od nich twórcy bajek wychodzą, by ukazać zachowania rodziców, które w miarę toczącej się akcji zaczynają przybierać postać uzależnienia od pracy. Mimo braku wyraźnych trudności finansowych rodzice spędzają bardzo dużo czasu, wykonując czynności zawodowe, a podczas czasu wolnego – potencjalnie przeznaczonego dla dziecka – rozmawiają na przykład przez telefon, załatwiając dodatkowe sprawy związane z pracą. Życie rodzinne podporządkowane jest działalności zawodowej rodziców, co w widoczny sposób wpływa na dziecko i daje mu poczucie, że nie jest wystarczająco istotne, by poświęcić mu odpowiednią ilość czasu.

Zaabsorbowanie pracą determinuje kolejne zawikłania, gdyż często uniemożliwia dostrzeganie realnych trudności własnych dzieci, które schodząc na drugi plan, są zaniedbywane emocjonalno-społecznie i odczuwają narastającą pustkę manifestującą się w różnorodny sposób. Brak kontaktu z rodzicem bądź ich niewielka ilość sprawia, że młodzi bohaterowie nie potrafią poradzić sobie z przeżywanymi problemami w relacjach, w szkole, jak i z silnymi emocjami, które temu towarzyszą.

Bajki animowane dość powierzchownie pokazują sposób radzenia sobie z emocjami młodych bohaterów i ich rodziców. Nie są one ukazywane w sposób prawidłowy, brakuje rozmowy na temat tego, co trudne i bolesne. Potwierdza to również samotne przeżywanie przez dzieci głębokiej, pełnej rozżalenia i niezrozumienia żałoby bądź choroby członka rodziny. Twórcy bardzo pobieżnie traktują traumatyczne wydarzenia dla dziecka, nie podejmując się analizy tego problemu, pokazują ten element w dwojaki sposób w zaledwie pięciu bajkach animowanych.

Pierwszy z nich dotyczy wspomnienia, w których młody bohater z tęsknotą i przygnębieniem wspomina już zmarłą bliską osobę z czasów jej choroby. Drugi polega na

bardzo szybkim, łagodnym odejściu chorującej postaci, która w trakcie toczącej się akcji pokazywana była jedynie sporadycznie, w lepszych kondycyjnie momentach. Przeżywanie bolesnych wydarzeń, wspomnień sprawia, że najmłodsi radzą sobie z nimi, używając jedynie znanych sobie metod. Stąd często starają się przenieść w świat własnej fantazji, wyobraźni w celu samodzielnego uporania się z silnymi emocjami.

Młode postacie ukazywane przez twórców bajek przeżywają wiele różnorodnych trosk, w których nie zawsze mogą liczyć na pomoc członków swojej rodziny. Nieustannie próbują za pomocą różnorodnych dziecięcych sposobów udowodnić swoją wartość w oczach rodziców, by zasłużyć na miłość i bezwarunkową akceptację. Dostrzegając jednak, że takie działanie nie przynosi pożądanych rezultatów, wybierają często odcięcie emocjonalne od członków rodziny, a w najtrudniejszych przypadkach – ucieczkę z domu. Co więcej, rodzice często nie zauważają zbyt szybko tak kryzysowej sytuacji, ponieważ nie mają czasu dla własnego dziecka, z którym relacja jest powierzchowna i oparta na niechęci do zrozumienia. To natomiast stwarza płaszczyznę do coraz częstszych sytuacji konfliktowych między nimi.

Nieporozumienia zobrazowane na przestrzeni całej bajki pojawiają się szczególnie często i przybierają z reguły charakter uciskający postać młodocianego bohatera, który starając się odkrywać siebie, swoją drogę życiową i kształtować własną tożsamość, spotyka się z negatywnym odbiorem – brakiem akceptacji swoich rodziców. Podejmując próbę wpłynięcia na swojego potomka, często dążą przy tym do realizacji własnych ambitnych planów na jego życie. Nadmierne chronienie i wymagania wobec życiowej drogi dzieci przybierają postać ograniczania w wyrażaniu siebie, posiadaniu własnych pasji i zaniechania odkrywania siebie na rzecz podporządkowywania się zasadom i planom rodziców. Ci zaś często nie potrafią zaakceptować swojego dziecka – jego pragnień, marzeń, a przy tym chronią je w bardzo ograniczający, przytłaczający sposób, stawiając mu liczne wymagania, by szybciej wydorośląło i porzuciło odkrywanie świata na własną rękę. Każdy sprzeciw i próbę stawania się sobą przez młodego bohatera animowanego odczytują jako atak, natomiast dziecięce postacie czują, że nie zasługują na uznanie, zauważenie, akceptację czy miłość.

Rodzice często ignorują potrzeby i trudności własnych dzieci, a także potrafią hamować ich naturalną ciekawość i spontaniczność życiową. W wielu bajkach animowanych młody bohater traktowany jest w sposób instrumentalny, będąc wyłącznie drogą do zaspokojenia potrzeb i pragnień własnych opiekunów bądź innych członków rodziny. Nie potrafiąc w sposób prawidłowy komunikować się z dziećmi, rodzice stanowią niewłaściwy wzorzec wychowawczy – wymagają bezrefleksyjnego naśladowania samych siebie, stosując przy tym manipulację, rygorystyczne zasady bądź wzbudzając w młodych bohaterach poczucie winy.

W bajkach animowanych nie widać stosowania przez rodziców przemocy fizycznej, ale widoczna jest przemoc werbalna i psychiczna, będąca narzędziem do egzekwowania

od dzieci własnych żądań. Najczęściej przybiera ona formę naruszania godności osobistej młodego człowieka. Rodzice narzucają własne zdanie, krytykują, kontrolują, a także za pomocą bezwzględnego wymuszania posłuszeństwa próbują podporządkować sobie dziecko. Młodzi bohaterowie są niekiedy poniżani, upokarzani i zawstydzani, a rodzice próbując „chronić" dziecko przed światem zewnętrznym, nie zdają sobie sprawy z wyrządzanej mu krzywdy, w wyniku której dzieci tracą wiarę w siebie i swoje możliwości. Ukazuje to również narastającą problematykę zaniedbywania emocjonalnego, w którym dziecięce potrzeby nie są prawidłowo rozpoznawane i zaspokajane.

Charakterystyka opisywanych w bajkach animowanych problemów rodzinnych mimo swojej obszerności i złożoności w większości przypadków stanowi jedynie tło. Jedynie w kilku bajkach animowanych samo ich występowanie jest głównym wątkiem toczącej się akcji. Perypetie rodzinne obrazowane pewnymi partiami, rozbite na przestrzeni całej bajki stwarzają odbiorcy okazję do podjęcia samodzielnej próby poskładania poszczególnych elementów w całość. Problemy, z jakimi mierzy się główny bohater wraz z rodziną, przeobrażają się w holistyczny obraz, który mimo elementów realistycznych przedstawiany jest najczęściej w sposób uproszczony, dostosowany do wieku potencjalnych odbiorców. Młody człowiek oglądając bajki, najczęściej dostrzeże trudności rodzinne, których przyczyną jest niewłaściwa postawa rodzicielska determinująca powstawanie w dziecięcych postaciach animowanych poczucia osamotnienia i niemożności sprostania wymaganiom. Nieświadomi rodzice obarczając małoletnich swoimi problemami, nie dostrzegają ich emocji i trudności, w wyniku czego dziecięce postacie próbują samodzielnie naprawiać cały system rodzinny.

Poza strategiami, które stosują dzieci, na uwagę zasługują również dorośli, którzy w niemalże wszystkich bajkach animowanych nie zauważają początkowo ani problemów, ani ich wpływu na rozpad rodziny. Dopiero wobec podjęcia konkretnych działań przez najmłodszych zaczynają dostrzegać, kiedy i jakie błędy popełnili, co pozwala im na ustosunkowanie się do tego problemu podczas pojednania się z własnym dzieckiem.

Ostatnią kwestią, na której skupiono się podczas przeprowadzania analizy, były problemy rodzinne, których twórcy nie obrazują we współczesnych bajkach animowanych. Mimo różnorodności przedstawianych trudności życia rodzinnego za pośrednictwem bajek animowanych skierowanych do najmłodszych widzowie nie dostrzegą kilku z nich. Na podstawie analizy 20 bajek możliwe jest zidentyfikowanie braku ukazania czterech ważnych problemów życia rodzinnego.

Odbiorca bajek animowanych nie dostrzeże problemów materialnych rodziny wskazujących na trudności związane z brakiem środków na fundamentalne potrzeby życiowe. Tylko w jednej bajce, którą jest „Smok życzeń", widzowie mogą zobaczyć elementy wskazujące na trudniejsze warunki materialne niepełnej rodziny składającej się z matki i syna, żyjącej w jednym pokoju, a za pomocą kotary wydzielającej swoją

przestrzeń osobistą. Ich rozmowy nacechowane są niekiedy smutkiem, złością związaną z dużą ilością pracy i brakiem możliwości zapewnienia lepszego życia. Mimo tak skromnych warunków życia nie można odnaleźć bezpośrednich odniesień do braku środków finansowych. Na tej podstawie można wywnioskować, że większość rodzin zobrazowanych w bajkach animowanych plasuje się przynajmniej w klasie średniej.

W bajkach animowanych widoczne są także zachowania wskazujące na narastające zjawisko pracoholizmu wśród rodziców. Uzależnienie od pracy uwypukla złożoną problematykę uwikłania rodziców w obowiązki zawodowe, które dezorganizują funkcjonowanie rodziny. Mimo tego w bajkach animowanych nie występują inne, bardziej popularne uzależnienia behawioralne, takie jak: alkoholizm, nikotynizm czy narkomania. Bajki animowane w swoim przekazie nie dotykają tych charakterystycznych, destrukcyjnych trudności członków rodziny.

Przywołując wcześniejsze wnioski z analizy w bajkach animowanych, widoczne są w nich zachowania wpisujące się w kategorię przemocy psychicznej i werbalnej. Na podstawie Raportu Rzecznika Praw Dziecka (Jarosz i Nowak, 2012), opisującego wyodrębnione formy przemocy, można wskazać, że w bajkach animowanych nie występuje przemoc fizyczna polegająca na bezpośrednim naruszaniu cielesności członków rodziny. Odbiorca nie dostrzeże również większości odmian zaniedbywania i niedbałego traktowania dziecka w sferze: fizycznej, medycznej, edukacyjnej i wychowawczej. W bajkach animowanych – co wskazywano już powyżej – widoczne jest jedynie zaniedbywanie emocjonalne w zakresie niezbędnego wsparcia w sytuacjach trudnych, a także braku zainteresowania potrzebami dziecka.

Ostatnim problemem, który nie pojawia się we współczesnych bajkach animowanych, jest dysfunkcjonalne zachowanie dziecka w stosunku do innych osób czy członków rodziny[1]. Dzieci nie wykazują zachowań dysfunkcyjnych, polegających chociażby na atakowaniu fizycznym (bicie, szarpanie itp.) ani emocjonalnym (krzyk, złość itp.). Dziecięce emocje, które można uznać za trudniejsze do okiełznania dla nich samych, są najczęściej w bajkach animowanych ukazane jako nieumiejętność poradzenia sobie z oczekiwaniami i perfekcjonizmem rodziców. Młodzi bohaterowie nieposiadający pełnego wachlarza umiejętności radzenia sobie z problemami, a przy tym nieodczuwający wsparcia członków rodziny, wykorzystują jedyne znane sobie metody. Stąd częste odizolowywanie się od rodziców, rodzeństwa, krewnych, próba indywidualnego stłumienia własnych emocji, ucieczka we własną wyobraźnię bądź pasję, a także odnajdywanie wsparcia w osobach z dalszego otoczenia.

[1] W procesie analizowania powyższego problemu posłużono się artykułem *Dysfunkcje zachowań emocjonalnych u dzieci z rodzin pełnych i rozwiedzionych* (Cudak, 2013).

Wnioski

Odpowiadając na sformułowane pytanie główne dotyczące obrazu problemów rodzinnych przedstawionego we współczesnych bajkach animowanych, można stwierdzić, że są one prezentowane w sposób bardzo zróżnicowany. Jednakże znacząco przybliżają one trudności, jakich każdy – zarówno młodszy, jak i starszy odbiorca – może doświadczać w swoim codziennym życiu. Bajki skupiają się na ukazaniu wpływu przeżywanych trudności przez poszczególnych członków, które oddziałują na całą rodzinę, tworząc różnorodne sytuacje problemowe, z którymi muszą sobie poradzić indywidualnie bądź jako grupa społeczna.

Odzwierciedlanie konkretnych problemów rodzinnych za pośrednictwem bajek animowanych mimo szerokiej gamy wszystkich nieprawidłowości jest najczęściej jedynie tłem dla rozgrywającej się akcji. Bajki animowane przedstawiają problemy w sposób względnie dostosowany do potrzeb i możliwości młodego człowieka. Istotny jest fakt, że czynnikiem determinującym powstawanie wśród członków rodziny sytuacji problemowych są głównie trudności zawodowe rodziców. W wyniku ich zobrazowania uwydatnia się wiele różnorodnych zaburzeń w danej rodzinie. Oscylują one najczęściej w zakresie braku umiejętności komunikacyjnych, spędzania ze sobą niewielkiej ilości czasu, co wpływa na częste występowanie sytuacji konfliktowych.

Twórcy bajek animowanych wprowadzają widzów w problemy rodzinne poprzez ukazywanie zaburzenia funkcjonowania dorosłych członków rodziny, przedstawiając jednocześnie młodego bohatera pełniącego funkcję spoiwa, który podejmuje próbę naprawy nieprawidłowej rodziny. Nieumiejętności wychowawcze opiekunów wyzwalają w młodych postaciach animowanych odwagę do stosowania strategii mających na celu samodzielne uporanie się z sytuacjami, które często wykraczają poza ich dziecięce umiejętności.

Bajki animowane skierowane do najmłodszych odbiorców podejmują tematy trudne, których odzwierciedlenie można dostrzec w ich realnym życiu. Problemy rodzinne obrazowane w bajkach animowanych przybierają rzeczywisty kształt, choć stanowią jedynie tło dla kolorowych, beztroskich przygód bohatera. Są one jednak odpowiednią płaszczyzną do podejmowania tematów trudnych, które dziecko obserwuje nie tylko na ekranie, lecz we własnej codzienności rodzinnej. Dzięki odzwierciedleniu tożsamych problemów najmłodsi mają możliwość identyfikacji z bohaterami ulubionych animacji, co daje im poczucie, że ich trudności, emocje są podzielane przez innych. To natomiast wpływa na akceptację, jak i kształtuje umiejętność wdrażania rozpoznanych przez nich sposobów radzenia sobie z problemami. Obrazowanie problemów stwarza również okazję dla dorosłych, by dokonali refleksji odnośnie do własnego sposobu funkcjonowania w relacjach rodzinnych, a także przyjrzeli się możliwościom wspierania najmłodszych w ich dziecięcym postrzeganiu rzeczywistości rodzinnej.

Bibliografia

Adamski, F. (2002). *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Bajkowski, T. (2018). *U źródeł tożsamości rodzinnej.* Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Bajorek, A. (2012). *Bajka terapeutyczna w propozycji edukacyjnej przedszkola*. W: A. Ungeheuer-Gołąb i M. Chrobak (red.), *Noosfera literacka: problemy wychowania i terapii poprzez literaturę dla dzieci* (s. 255–263). Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Cęcelek, G. (2005). Rodzina – jej przemiany oraz zagrożenia i problemy wychowawcze. *Mazowieckie Studia Humanistyczne*, *11*(1–2), 239–249.

Cudak, S. (2012). Znaczenie więzi emocjonalnych w rodzinie dla prawidłowego funkcjonowania dzieci. *Pedagogika Rodziny*, *2*(4), 31–39.

Cudak, H. (2013). Dysfunkcje zachowań emocjonalnych u dzieci z rodzin pełnych i rozwiedzionych. *Pedagogika Rodziny*, *3*(3), 99–107.

Dobrołowicz, J. (2017). Współczesna rodzina w warunkach zmiany społeczno-kulturowej. W: A. Przygoda (red.), *Wybrane problemy współczesnej rodziny* (s. 13–25). Wydawnictwo Adam Marszałek.

Dyka, F. (1999). Bajki w edukacji początkowej. *Edukacja i Dialog*, 6, 62–65.

Frączek, Z. (2010). Znaczenie rodziny w życiu człowieka. W: Z. Frączek i B. Lulek (red.), *Wybrane problemy pedagogiki rodziny* (s. 36–56). Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Garbulińska-Charchut, J. (2019). Rola wolnego czasu a budowanie relacji w rodzinie. W: J. Zimny (red.), *Rodzinna księga życia* (s. 23–32). Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach.

Handford, O. i Karolak, W. (2007). *Bajka w twórczym rozwoju i arteterapii*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi.

Jarosz, E. i Nowak, A. (2012). Przemoc wobec dziecka w rodzinie – cechy zjawiska oraz standardy i problemy jego otoczenia. W: E. Jarosz i A. Nowak, *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka. Funkcjonowanie znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (s. 17–31). Rzecznik Praw Dziecka.

Kowalewska, M., Goździalska, A. i Jaśkiewicz J. (2013). Cierpienie w samotności wśród ludzi – o samotności dziecka we współczesnej rodzinie. *Państwo i Społeczeństwo*, *13*(1), 95–103.

Krawczyk-Blicharska, M. (2017). Rola rodziny w kształtowaniu ścieżki edukacyjno-zawodowej dzieci. W: A. Przygoda (red.), *Wybrane problemy współczesnej rodziny* (s. 173–188). Wydawnictwo Adam Marszałek.

Krok, D. (2007). Strategie rozwiązywania konfliktów w systemie rodzinnym. *Rocznik Teologiczny*, *54*(10), 119–138.

Kruk, J. (2015). *Rola bajek w życiu dziecka*. W: A. Lewicka-Zelent i K. Korona (red.), *Dziecko a rozwód. Bajki dla dzieci rozwodzących się rodziców* (s. 135–143). Difin.

Kulczycki, A. (2017). *Kryzys instytucji rodziny i jej przemiany w XX wieku*. W: B. Szluz (red.), *Problemy i zagrożenia współczesnej rodziny. Teoria i badania* (s. 11–21). Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Łobocki, M. (2006). *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*. Oficyna Wydawnicza „Impuls".

Ługowska, J. (1988). *Bajka w literaturze dziecięcej.* Młodzieżowa Agencja Wydawnicza.

Marczak, M. (2012). Bajka animowana dla dzieci wobec tradycji literackiej na przykładzie serialu „Małe ZOO Lucy". *Studia Filmoznawcze*, 33, 43–55.

Przygoda, A. (2017). Wprowadzenie. W: A. Przygoda (red.), *Wybrane problemy współczesnej rodziny* (s. 5– 9). Wydawnictwo Adam Marszałek.

Sikora, I. (2013). *Dubbing filmów animowanych. Strategie translatorskie w polskim dubbingu anglojęzycznych filmów animowanych*. Oficyna Wydawnicza PWSZ.

Stake, R. (2009). Jakościowe stadium przypadku. W: N.K. Denzin i Y. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych. T. 1* (s. 623–654). Wydawnictwo Naukowe PWN.

Stawecka, A. (2017). *Rola dziadków w przygotowaniu wnuków do odbioru telewizji*. W: A. Przygoda (red.), *Wybrane problemy współczesnej rodziny* (s. 203–217). Wydawnictwo Adam Marszałek.

Szluz, B. (2017). Wstęp. W: B. Szluz (red.), *Problemy i zagrożenia współczesnej rodziny. Teoria i badania* (s. 7–9). Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Wasilewska, A. (2012). *Fantastyka baśniowa a dziecko: wychowanie czy manipulacja?* Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.